

Iz zgodovine keršanske ljudske šole.

(Dalje.)

Na Serbskem razdeljene so bile škofije v višje popije (Protopopiate) in vsakemu krogu odločene bile so fare in vasi, in to je bila podlaga za šolsko nadzorništvo. Zares da je odsihmal šolstvo v Banatu veselo napredovalo. 10. septembra l. 1777. sporočila je ilirska dvorna deputacija cesarici, da so v Banatu vse šolske knjige razun enih, ki se pa že natiskujejo, gotove in med ljudstvo razdeljene, da so postavljene povsod šolske poslopja, da se je normalni kurs pričel in da je v njega več prišlo učencev, kakor se jih je pričakovalo, in da bo že drugo leto veliko dobro vredjenih ljudskih šol.

Ilirske šole, ktere so bile po drugih krajih ogerske krone, niso tako veselo napredovale. Tukaj so bile ilirski dvorni deputaciji roke zavezane; postopati je morala z ogersko dvorno kancelijo. Šolstvo pri nezedinjenih grekih deli so z ogerskim šolstvom skupaj, in tako toži grof Koler, ko hvali šolstvo v Banatu, da je preteklo dvoje let, in minule bodo še tri ali štiri leta, preden bodo le šolske knjige gotove. Mesca novembra 1777 zedinile ste se kancelii, in izdelan je bil prav pripraven načert. Leta 1778. združen je bil Banat z ogersko krono, in dvorna kancelija za ilirski narod, ktera se je tako hvalevredno poganjala za serbske šole, nehala je biti (l. 1779.), in osnovi tej se je tako godilo, kakor vsem šolam po Ogerskem.

Ko bi bil Banat ostal samostalna kronovina, kar je še le postal l. 1849., bi bil dandanašnji ravno tako omikan, kakor so zahodne dežele naše carevine, ker pervine so tukaj izverstne. Ker je vlada prinehala napuhnjnemu prizadevanju, zaderževana je bila ta blažena dežela za celih sedemdeset let v svoji omiki, in pred 14. leti morali so iz novega s šolstvom začeti, kakor da bi te dežele nikdar ne bile vživale dobrotljive vlade cesarice Marije Terezije. Sama ta reč bolj glasno govori zoper staro konservativno stranko na Ogerskem, nego naj daljši govori.

(Dalje prih.)

Praktična slovensko-nemška gramatika.

(Dalje.)

XXIV.

Narečja in klicavke.

Če rečem komu: „pojdi!“ vprašal me bo: „kam?“ Povedati mu moram, da naj gre na desno, na levo, navzdol ali navkre-

ber. Abraham reče Lotu: „Če greš ti na desno, grem jaz na levo, če greš ti na levo, grem jaz na desno“. Povredni dečki klicali so preroku Elizaju: „Plešec, pojdi gori, pojdi gori!“

Besede: tukaj, tamkej, zgor, vzdol, na desno, na levo, povsod — spredej, zadej, kje, lés, tu gor, spodej, semkaj — kažejo kraj, kjer je kaka reč.

Mesto djanja naznanjujejo tudi imena v zvezi s predlogi.

Grem. Kam? V mesto, v vas, v cerkev, na goro.

Kedaj bodeš k nam prišel, praša prijatelj prijatla. Zanesljivo jutri. — Gospodar veli družini: Jutri vstanite dobro za rano. Angelsko česčenje zvoní zjutraj, opoldne in zvečer.

Besede: sedaj, potlej, danes, jutri, še le naznanjujejo čas in se stavijo na vprašanje kedaj.

Čas se tudi naznanja z imeni v zvezi s predlogi: Čez dva dni se verne domu.

Nektere narečja naznanjujejo nedoločno število na vprašanje kolikrat; p.: malokedaj, pogosto, zopet, nikdar. Sem se tudi štejejo narečja kakšnosti. Leti pa djanje bolj na tanko izrazujejo, tedaj časovnik določujejo. Pišeš, pa kako? Tako gerdo, da sam ne znaš brati (reče učenik zanikernemu učencu). — Bog nam daj pravično živeti in zveličansko umreti! Besede tedaj, ktere časovnik bolj na tanko določujejo in povedó, kje, kedaj in kako se kaj zgodi, imenujemo narečja.

Narečja se tudi stopnjujejo, kedar povedó kakšnosti reči, takrat se pa pridene v tretji stopnji v nemškem beseda *am*. On je bolj moder, kakor se mu vidi. Bolje bere, kakor piše; bere naj bolje izmed vseh.

Ako še pristavimo, da so narečja nesklanjavne, povedali, smo menda ob kratkem vse, kar se mora povedati otrokom ljudskih šol učečih se nemsčine na podlagi materinsčine.

Navedene so tudi med temi opombami klicavke, ki so tudi nesklanjavne, kakor narečja.

Sedaj lahko učenik posamesne razdelke govora povzame in pokaže učencem, koliko besed so se že učili spoznavati in razločevati po svojem notranjem pomenu; vadi naj jih spoznavati govorove razdele, kajti razun veznikov govorjeno je že bilo od vseh besednih plemen.

To pripoznanje je potrebno učečemu se tujega jezika po pismu in po slovnici, sicer bode vedno v tami taval in le preobilna raba bi mu mogla pomankljivo teorijo nadomestiti. Res

da se slovnične vodila pozabijo, v praktičnem življenji jih tudi ni treba, ali teorija sklenjena s praktiko bo hitreje učenca pripeljala do namena, kakor gola prakтика brez teorije. (Dalje prih.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

x.

U. V kateri zvezi ste besedici zel, zla, o in zal, a, o, ker se mi zdi, da imajo Hrovatje tudi besedico zal?

T. Imajo jo res, toda v drugačnem pomenu.

U. Zel, zla, o je hud, a, o in zal, a, o je berhek ali lep, a, o.

T. Pa le v slovenskem jeziku, in še v tem le bolj na gorenji strani tako, da bi jo smel imenovati gorensko kranjico ali gorenko. Zal mladeneč, zala deklica je tu lep mladeneč, lep a deklica, po dolnji strani in po Hrovaškem pa hud mladeneč, hudobna deklica.

U. To bi Gorenec naletel, ko bi berhki Hrovatici rekel: Zala moja!

T. Res ne vem, da smo mogli Slovenci tako premeniti tej besedi pomen. Pač je le predostikrat zal dečko tudi zao ali zal (malus) v hrovaškem pomenu, in zala deklica ravno tako zala ali zla (hudobna)! Da bi tako ne! Vendar bi svetoval rabiti zal, a, o v pomenu lep, a, o (nett, schmuck) le v domačih prilikah in spisih, v vzajemnih pa se je ogibati za umevnosti voljo.

U. Zal je pri nas berhek (stattlich)?

T. Tudi ta beseda mi je na sumu ali dvomna, ker je ne dobim pri družih Slovanih. Prav zdi se mi torej, da se vjema celo na tanko z nekdanjo gotiško bairhts in staronemško berht (lucidus, hell, klar), in od tod berhtek, berhek (cf. Murko 780. str. briht, m. die Erinnerungskraft; brihtati se, sich erinnern, sich besinnen), brihten, brihtna glava itd.

U. Zdaj se brihtam, da ima zal v drugi stopnji berhkejši ali berhkeji.

T. Metelko ima za berhek v drugi stopnji kar gorši, gorji; Potočnik zal (stattlich) — gorji, gorši — z opombo, da ima zal ali zlo le pri gornjih Slovencih uno pomembo, si-